

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้วิจัยเสนอ โดยลำดับดังนี้ แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ความหมายของการมีส่วนร่วม กรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ทฤษฎีกระบวนการมีส่วนร่วม ปัจจัยเชิงเหตุของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการศึกษา สถานภาพส่วนบุคคลต่อการมีส่วนร่วมทางการศึกษา ลักษณะของการมีส่วนร่วม การวัดการมีส่วนร่วม แนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาของโรงเรียน องค์ประกอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการอำนวยการ โรงเรียนเอกชน ผลงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ

แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นคำที่นิยมใช้กันมาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงานหรือภารกิจ จึงทำให้ความหมายการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ดังกลาส (Douglas 1970 : 89-98) และผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจและสังคมของสหรัฐอเมริกาชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมนั้น ไม่สามารถให้คำจำกัดความที่ตายตัวได้ การจะเข้าใจความหมายของการมีส่วนร่วมได้ชัดเจน จะต้องพิจารณาควบคู่กันไปกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศนั้นๆ การมีส่วนร่วมยังมีความหมายที่แตกต่างกันไปตามสาขาวิชาต่างๆ ด้วย เช่น การศึกษาผู้ใหญ่ใช้คำนี้ในการอ้างอิงมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ กิจกรรมหรือโครงการ ที่มีวัตถุประสงค์อยู่ที่การศึกษา นักรัฐศาสตร์ใช้คำนี้ในเชิงการเมือง การปกครอง นักสังคมวิทยาใช้ในลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคมหรือการศึกษา ความสัมพันธ์ทางสังคม นักจิตวิทยาใช้เมื่อศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในการทำงานที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม (กรกฎ ใจหาญ 2539 : 20) ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531 : 2) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเข้าไปเป็นสมาชิกร่วมพิจารณาหรือลงมือปฏิบัติ ส่วนธงชัย สันติวงษ์ (2531 : 138) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นวิธีการ

ที่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการวางแผนให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบการตัดสินใจ นอกจากนี้ เอกซีย์ ก็สซุขพันธ์ (2533 : 114) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบของความเกี่ยวข้องผูกพันร่วมกันของสมาชิกที่กระทำกิจกรรมของกลุ่ม เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานร่วมปฏิบัติในรูปแบบของคณะกรรมการ (committee) เป็นการกระจายอำนาจการตัดสินใจให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

กมล สุคประเสริฐ (2538 : 7) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมได้อย่างชัดเจนว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่จัดระบบการทำงานร่วมกัน การกำหนดแนวทาง การดำเนินงานร่วมกัน การปฏิบัติและติดตามผลร่วมกัน ซึ่งอาจเริ่มต้นด้วยการทำงานร่วมกันต้องการร่วมกัน การเก็บรวบรวม/วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน การกำหนดแนวทาง การดำเนินงานร่วมกัน การปฏิบัติและการติดตามผลร่วมกัน ซึ่งอาจเริ่มต้นด้วยการทำงานเป็นคณะเป็นทีม (Team) เสมือนคำย่อของคำขวัญนำไปสู่การกระตุ้นระบบการทำงานร่วมกัน กล่าวคือ ทีม (TEAM)

T = Together	:	ร่วมกัน ด้วยกัน
E = Everyone	:	ทุกคน
A = Achieves	:	สำเร็จ สัมฤทธิ์ผล
M = More	:	มากกว่า

เมื่อรวมกันทุกคำแล้ว ก็ได้ความว่า การร่วมกันทุกคนจะนำไปสู่ความสำเร็จได้มากกว่า

จากความหมายที่กล่าวมานี้ พอที่จะสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการมีส่วนร่วมในเชิงปัจเจกบุคคลและกลุ่มในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม อาจจะเป็นในรูปแบบของสมาชิกคณะกรรมการหรือลักษณะอื่นๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ เป้าหมายกระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือลักษณะของสาขาวิชาการตามความเหมาะสม วัตถุประสงค์ เป้าหมาย

กรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

การสร้างความเข้าใจการมีส่วนร่วมของบุคคลหรือกลุ่มคน ควรที่จะได้มีการศึกษาและทำความเข้าใจกรอบแนวคิด ทฤษฎีที่จะช่วยอธิบายกระบวนการให้ชัดเจน ซึ่งอาจเป็นกระบวนการทางสังคมวิทยาหรือการศึกษาก็ได้ เพื่อทำความเข้าใจต่อการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลของฟิชเบนและอัจเซน (Fishbein & Ajzen) รูปแบบการทำนายพฤติกรรมของลิสก้า (Liska) ที่ปรับปรุงมาจากรูปแบบของฟิชเบนและอัจเซน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีกระทำด้วยเหตุผล (A theory of Reasoned Action)

ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลนี้เสนอโดยฌอร์ฌิน พิซเบน และไอแซค อัจเซน เป็นทฤษฎี

ที่มีฐานคติ (assumption) ว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลและใช้ข้อมูลที่ตนมีอยู่อย่างเป็นระบบมนุษย์พิจารณาผลที่เกิดจากการกระทำของตนก่อนตัดสินใจลงมือกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใด พฤติกรรมหนึ่ง อัจเซนและพิซเบน (Ajzen and Fishbein 1981 : 5) ให้ความสำคัญของทฤษฎีอยู่ที่ว่า พฤติกรรมส่วนมากของบุคคลนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของเจตนาของบุคคล ดังนั้นเจตนาเชิง พฤติกรรม หรือความตั้งใจที่จะกระทำพฤติกรรมของบุคคล จึงเป็นตัวกำหนดที่ใกล้ชิดกับการ กระทำ ซึ่งพวกเขาได้สร้างรูปแบบเพื่อใช้ทำนายความตั้งใจที่จะกระทำพฤติกรรม โดยใช้ทัศนคติ และความเชื่อเชิงปทัสฐาน (normative beliefs) เป็นการทำนายตัวแปรในรูปแบบของเขา ประกอบด้วยทัศนคติต่อพฤติกรรม ความเชื่อเชิงปทัสฐานเกี่ยวกับการกระทำ และแรงจูงใจที่จะ กระทำความเชื่อนั้น ดังนั้นตัวกำหนดความตั้งใจที่จะกระทำพฤติกรรมรูปแบบนี้จึงประกอบด้วย ปัจจัยเกี่ยวกับทัศนคติ (attitude factors) และปัจจัยเกี่ยวกับปทัสฐาน (normative factors) อัลเบิร์ต และคนอื่นๆ (Albrecht and others 1980 : 219) การกระทำหรือการแสดงพฤติกรรมจะมีสหสัมพันธ์ อย่างสูงกับความตั้งใจที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นยังได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยเกี่ยวกับทัศนคติความ เชื่อเชิงปทัสฐานและแรงจูงใจ แก็งและบริงส์ (Gange and Briggs 1981 : 197) กล่าวคือ

1. ทัศนคติเป็นสิ่งที่บุคคลตั้งใจจะกระทำนั้น ขึ้นอยู่กับทัศนคติที่เกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ ดังนั้นบุคคลที่มีทัศนคติทางลบต่อการประท้วงการติดตั้งโรงงานพลังนิวเคลียร์ อาจจะไม่ตั้งใจที่จะ เข้าร่วมในการประท้วง อย่างไรก็ตามทัศนคติดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นๆ อีก เช่น

1.1 การคาดหลังเกี่ยวกับผลลัพธ์ (expectation of outcome) นักประท้วงที่มีศักยภาพ สูงอาจจะคิดถึงผลของการประท้วงก่อนที่จะตัดสินใจเข้าร่วมในการประท้วง เช่น อาจจะคิดว่าการประท้วงจะสามารถหยุดยั้งการก่อสร้างโรงงานพลังนิวเคลียร์ได้หรือไม่ หรือเป็นเพียงการนำไปสู่ ความล้มเหลวเท่านั้น

1.2 คุณค่าของผลลัพธ์ที่คาดหวัง (Value of the expected outcome) ถ้าผู้ประท้วง คาดหวังว่าการประท้วงจะนำไปสู่การหยุดยั้งการก่อสร้างโรงงาน และถ้าเขาวางคุณค่าผลที่คาดหวัง ไว้สูง เขาก็จะมีทัศนคติทางบวกอย่างสูงต่อการประท้วงทัศนคตินี้ก็จะนำไปสู่การเพิ่มความตั้งใจที่จะ เข้าไปมีส่วนร่วม โดยปกติแล้วคนส่วนใหญ่จะมีความคาดหวังที่แตกต่างกัน ความคาดหวังแต่ละ อย่างก็มีระดับคุณค่าที่แตกต่างกัน ดังนั้นทัศนคติจึงเป็นผลรวมของความคาดหวังแต่ละอย่าง ซึ่งให้ น้ำหนักตามคุณค่าของความคาดหวังนั้นๆ

2. ความเชื่อเชิงปทัสฐาน สิ่งทีบุคคลตั้งใจจะทำนั้นนอกจากขึ้นอยู่กับทัศนคติแล้วยัง ขึ้นอยู่กับความเชื่อเชิงปทัสฐานที่ว่าคนอื่นๆ ก็คืออย่างไรเกี่ยวกับสิ่งที่เขาจะทำ เช่น ถ้าเพื่อนหรือ

ญาติต่อต้านการประท้วง นักประท้วงอาจรู้สึกถึงแรงผลักดันที่จะทำให้เขาต้องหลบเลี่ยงการไปมีส่วนร่วมในการประท้วง

3. แรงจูงใจให้ปฏิบัติตาม (motivation to comply) ความตั้งใจที่จะกระทำพฤติกรรม นอกจากจะได้รับอิทธิพลจากทัศนคติและความเชื่อเชิงปทัสถานแล้ว ยังได้รับอิทธิพลจากระดับของการจูงใจให้บุคคลปฏิบัติตามความรู้สึกของบุคคลอื่นๆ ผู้ประท้วงอาจจะตระหนักในความรู้สึกทางลบที่ครอบครัวและเพื่อนมีต่อการประท้วง แต่อาจจะปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตามความคิดเห็นเหล่านั้นก็ได้

โดยสรุปแล้วการมีส่วนร่วมนั้น มีพื้นฐานมาจากความตั้งใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมบวกกับผลรวมของความเชื่อเกี่ยวกับการคาดหวังของบุคคลอื่นๆ ที่ให้นำหนักตามแรงจูงใจให้ปฏิบัติตามความเชื่อนั้น หรืออาจพูดได้ว่าบุคคลจะกระทำพฤติกรรมอย่างไร ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ขึ้นอยู่กับทัศนคติและแรงกดดันทางสังคม (social pressure) ตัวแปรเหล่านี้ได้แก่ ตัวแปรคุณลักษณะส่วนบุคคล เช่น อายุ เพศ อาชีพ สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา การศึกษา เป็นต้น หรืออาจจะเป็นทัศนคติที่มีต่อเป้าหมาย (attitude toward target) เช่น ต่อ คน หรือต่อสถาบัน เป็นต้น หรืออาจจะเป็นลักษณะบุคลิกภาพของคนที่ได้

ตัวแปรภายนอกนั้น มีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรมตามทฤษฎีของพิชเบนและอิจเซน และอาจเป็นตัวแปรที่อยู่เบื้องหลังที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติ ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงเลือกใช้ตัวแปรคุณลักษณะส่วนตัวของบุคคล เช่น เพศ สถานภาพทางสังคม การศึกษามาใช้ในการวิจัยสภาพการมีส่วนร่วมครั้งนี้ด้วย

รูปแบบการทำนายพฤติกรรมของลิสก้า (Liska's Revision Model)

ลิสก้า, เดวิส, คาร์เพนเตอร์และพิชเบน (Liska 1984 : 61-74 ; Davis 1985 : 89-90 ; Carpenter and Fleishman 1987 : 79-87) ได้วิจารณ์แนวคิดของพิชเบนและอิจเซนที่เห็นว่าพฤติกรรมเป็นผลมาจากความตั้งใจ และความตั้งใจก็เป็นผลมาจากทัศนคติและปทัสถานทางจิตวิสัยอีกต่อหนึ่ง โดยลิสก้าเห็นว่ารูปแบบของพิชเบนและอิจเซนนั้นยังคลุมเครือสำหรับการตอบคำถามปัญหาการวิจัยบางประการและดูเหมือนว่ารูปแบบของพิชเบนและอิจเซนยังไม่มีควมซ้ำซ้อนและลึกซึ้งเพียงพอที่จะจัดรูปแบบ (Organize) และประสานการวิจัยจำนวนมากในปัจจุบันได้ นอกจากนี้รูปแบบของพิชเบนและอิจเซนก็ยังมองว่าตัวแปรภายนอกหรือตัวแปรเบื้องหลังที่สำคัญๆ ดังเช่น ตัวแปรคุณลักษณะส่วนบุคคล (Demographic variables) อันได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม อาชีพ ศาสนา และการศึกษา ถือเป็นตัวแปรทัศนคติต่อเป้าหมายและตัวแปรต่อลักษณะบุคลิกภาพซึ่งจะแสดงอิทธิพลต่อพฤติกรรมในทางอ้อม ไปสู่สภาพการมีส่วนร่วมได้เช่นกัน

ลิสก้าได้อธิบายเพิ่มเติมว่าบางครั้งพฤติกรรมไม่ได้เกิดจากความตั้งใจเสมอไป แต่เป็นความรู้สึกที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมโดยผ่านความตั้งใจเท่านั้น แต่ก็สามารถจะมีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรมได้ พฤติกรรมบางอย่างเกี่ยวกันไปถึงลักษณะพื้นฐานที่จะส่งผลต่อการมีพฤติกรรมด้วย ซึ่งทักษะพื้นฐานนั้น ลิสก้าเรียกว่า ทรัพยากร (Resources) หรือสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขทางสังคมบางประการที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้แสดงพฤติกรรม เงื่อนไขของสภาพแวดล้อมหรือสภาพสังคมนี้ ลิสก้าเรียกว่า โอกาส (opportunities)

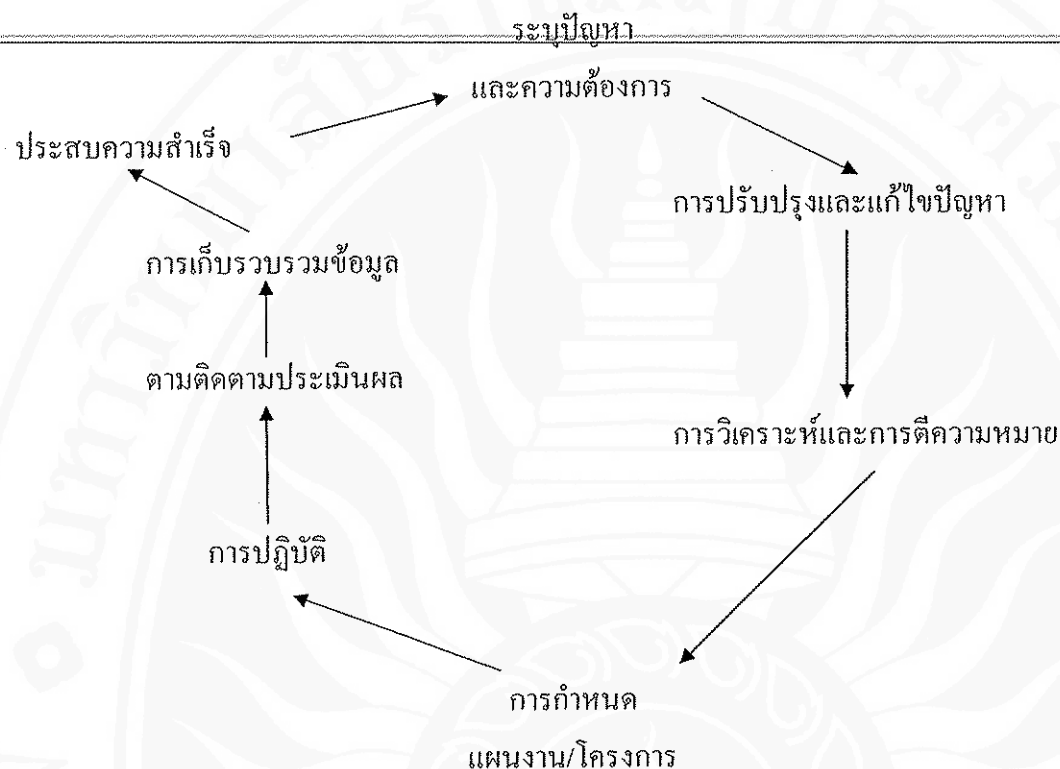
สังเกตได้ว่าลิสก้านั้น ได้อธิบายลักษณะของการแสดงพฤติกรรมว่าอาจเกิดขึ้นโดยการกระตุ้นจากภาพแวดล้อม ช่วงระยะเวลาและโอกาส ตลอดจนภาวะที่ได้มีโอกาสในการร่วมสังสรรค์ในสังคม การพัฒนา การฝึกอบรม ซึ่งประเด็นเหล่านี้อาจถือได้ว่าเป็นปัจจัยเชิงสร้างสรรค์ที่จะเป็นพลังเกื้อหนุนให้สภาพการมีส่วนร่วมมีความเป็นไปได้ว่ามีระบบมากขึ้น

ทฤษฎีกระบวนการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีกระบวนการที่ส่วนร่วม (กมล สุคประเสริฐ 2538 : 35) เป็นทฤษฎีที่มุ่งอธิบายกระบวนการทำงานหรือกระบวนการแก้ปัญหาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาด้วยกระบวนการวิจัย ซึ่งเรียกเป็นภาษาอังกฤษย่อๆ PAR นั้น มีจุดมุ่งหมายไปที่การแก้ปัญหาชุมชนตามาแนวทางการปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม โดยมีชื่อเต็มรูปแบบว่า กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. การระบุปัญหาและความต้องการ
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การวิเคราะห์และการตีความหมาย
4. การกำหนดแผนงาน โครงการ
5. การปฏิบัติ
6. การติดตาม ประเมินผล
7. การปรับปรุงและแก้ไขพัฒนา

ซึ่งอาจแสดงเป็นวงจรกระบวนการ ดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการ PAR

สังเกตได้ว่ากระบวนการ PAR จะดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องในช่วงการดำเนินการนั้นก็จะมีการปรับปรุงแก้ไขข้อจำกัดหรือปัญหาอุปสรรคไปเรื่อยๆ ทำไปแก้ไขไปมีโอกาพัฒนากระบวนการทำงานและปรับปรุงได้อย่างต่อเนื่อง ทุกคนต่างก็มีส่วนร่วมอย่างพร้อมเพรียงกัน ซึ่งมีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานที่ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา และร่วมพัฒนา”

หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการทำงานร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษา ทั้งระดับเขตการศึกษาและสถานศึกษา โดยบุคคลที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระดับท้องถิ่นประกอบด้วยบุคลากรทางการศึกษาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ชุมชนและนักเรียน บุคคลดังกล่าวคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 บัญญัติไว้ในมาตราที่ 39 ให้สถานศึกษามีอำนาจในการบริหารตนเองในงานด้านวิชาการ (หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน) งานด้านงบประมาณ (การบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน) งานด้านบุคลากรและการบริหารทั่วไป

งานแต่ละด้านมีแผนพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในวงจรการทำงาน (PDCA - Cycle) ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Plan) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Do) มีส่วนร่วมในการกำกับตรวจสอบ (Check) และมีส่วนร่วมในการประเมินและสะท้อนผลงานที่ดำเนินการ (Action) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการคือ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การกำกับติดตามและการประเมินผล การตัดสินใจจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียม (Equity Participation)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 : 3) กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เช่น ผู้ปกครอง ชุมชน ศิษย์เก่า ซึ่งสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผน การตัดสินใจ การกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น การร่วมคิดร่วมทำ เป็นต้น สอดคล้องกับแนวความคิดของรุ่ง แก้วแดง (2545 : 36) ที่ได้กล่าวถึงหลักการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ เพิ่มความรับผิดชอบและมีความพึงพอใจในการดำเนินการ ซึ่งหัวใจสำคัญของการบริหารอยู่ที่การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ โรงเรียนนั่นเอง

อุทัย บุญประเสริฐ (2543 : 154-156) ได้สรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมในการบริหาร การตัดสินใจ และร่วมจัดการศึกษา ทั้งครู ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน ตัวแทนศิษย์เก่าและตัวแทนนักเรียน การที่บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการจะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและรับผิดชอบในการจัดการศึกษามากขึ้น สอดคล้องกับแนวความคิดของอินทรี หิรัญสาบ (2544 : 4) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร โรงเรียน ครู - อาจารย์ คณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง ชุมชน และนักเรียน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจของการบริหารและจัดการศึกษา

กรมสามัญศึกษา (2545 : 27-30) ได้กล่าวถึงหลักการมีส่วนร่วมไว้ว่า ต้องประกอบไปด้วยกระบวนการต่างๆ ดังนี้ คือ การร่วมกันวางแผน การร่วมกันดำเนินการ และร่วมกันประเมินผล และการร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ธเนศ ขำเกิด (2545 : 149) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมและการร่วมคิดร่วมทำตามแนวทางการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน คือ การเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการบริหารตัดสินใจ และร่วมจัดการศึกษา ทั้งครู ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน ตัวแทนศิษย์เก่าและตัวแทนนักเรียน เพราะการที่บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและจะรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพมากขึ้น

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2543 : 13) กล่าวถึงหลักการมีส่วนร่วมไว้ว่า เพื่อให้ผู้ปกครอง ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อบุตรหลานของตน โดยส่วนกลาง จะให้การสนับสนุนด้านต่างๆ ตลอดจนกำกับด้านมาตรฐานและคุณภาพด้านการศึกษา ซึ่งจะทำให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความรัก ความผูกพันกับท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็มีความผูกพันและความภูมิใจกับความเป็นชาติโดยรวม ซึ่งบุคคลต่างๆ รู้ปัญหาความต้องการและรู้วิธีแก้ปัญหาของท้องถิ่น ได้เป็นอย่างดี ในด้านการจัดการการศึกษาผู้ใหญ่หาสาระที่จะให้นักเรียนในท้องถิ่น ได้เรียนรู้มากกว่าบุคคลที่ส่วนกลางและบุคคลภายนอกเพราะอยู่ใกล้ชิดกับกลุ่มนักเรียนและสามารถจัดการศึกษาได้ทั่วถึงกว่า

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาที่ต้องการให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา หรือเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถานศึกษา ทั้งในด้านการวางแผน การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ เช่น การกำหนดยุทธศาสตร์ หลักสูตร งบประมาณ การสนับสนุนสื่อต่างๆ เพื่อการเรียนการสอน การร่วมกันคิดร่วมกันทำ ร่วมกันประเมิน และร่วมกันปรับปรุง เพื่อให้สถานศึกษาสามารถดำเนินการให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน

ปัจจัยเชิงเหตุของพฤติกรรมกรรมการมีส่วนร่วมทางการศึกษา

กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากหลายสาเหตุ (Multiple Causality of Human Behavior) เช่น สาเหตุจากตัวบุคคลเอง ปัจจัยจากสังคมสิ่งแวดล้อม แคปแลน (Kapland 1964 : 28) การศึกษาพฤติกรรมในแง่ต่างๆ รวมทั้งด้านการศึกษาเป็นความพยายามของนักศึกษาที่จะความรู้ทั้งด้านการศึกษา ผสมผสานสาขาจิตวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ และมานุษยวิทยาเพื่ออธิบายพฤติกรรมต่างๆ ตามบริบทให้ชัดเจน ตรงตามสภาพความเป็นจริงหรือนำไปใช้วิเคราะห์ หรืออธิบายพฤติกรรมตามสถานการณ์ต่างๆ ได้ ทั้งนี้เพื่อให้สนองเป้าหมายและวัตถุประสงค์อันเดียวกัน

การศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของบัทเซอร์ แก้วส่อง (2531 : 75) ซึ่งได้นำตัวแปรทั้งภาพนอก ภายในของบุคคล มาทำนายพฤติกรรมกรรมการมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น ผลการวิจัยได้อธิบายว่า ลักษณะส่วนบุคคล คือ เพศ และสถานภาพทางสังคม ทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมสามารถอธิบายความแตกต่าง ขั้นตอนในการมีส่วนร่วมในการพัฒนา นอกจากนี้ยังพบว่า ตัวแปรทางด้านสังคม คือ ประสบการณ์เดิมและปริมาณและการรับสาร สามารถอธิบายขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา 3 ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นริเริ่ม โครงการ ขั้นวางแผน โครงการ และขั้นดำเนินโครงการของ

ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมได้แต่ต่างกัน คือ ผู้ที่มีประสบการณ์และปริมาณการรับข่าวสารมาก มีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ขั้นตอน สูงกว่าผู้ที่มีลักษณะดังกล่าวน้อย นอกจากนี้ผลการวิจัยได้

ศึกษาตัวแปรด้านสถานภาพทางสังคม ความตั้งใจในการมีส่วนร่วม และประสบการณ์เดิมสามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมการมีส่วนร่วมได้มากกว่าการใช้ตัวแปรเพียงด้านใดด้านหนึ่งทำนาย ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวคิดในการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของรอตและวิลสัน (Roth and Wilson 1976 : 156-160) ที่ได้กล่าวถึงปัจจัยส่วนบุคคลสภาพแวดล้อมทางการเมือง และสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล (personal factors) ได้แก่ ทัศนคติ (Attitudes) ความเชื่อ (beliefs) และลักษณะบุคลิกภาพส่วนบุคคล (personality traits) เช่น ความรู้สึกมีสมรรถนะส่วนบุคคล (sense of personal efficiency) การรับรู้หน้าที่ของพลเมือง (civic duties)

2. สภาพการณ์ทางการเมือง (Socioeconomic Factors) รวมทั้งการเปิดรับข่าวสารการเมืองจากสื่อมวลชน (mass media) หรือการติดต่อส่วนบุคคล

3. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม (socioeconomic factors)

นอกจากนี้แมคฟราแลน เดลตัน (Mcfarland Dalton 1968 : 256-262) ได้อธิบายถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยใช้ตัวแปรหรือปัจจัยในการอธิบาย 3 ตัวแปร คือ

1. ตัวแปรสภาพแวดล้อมทางสังคม (the social environment) เช่น ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ อายุ เชื้อชาติ เพศ ศาสนา

2. ตัวแปรด้านจิตวิทยา (psychological variables) เช่น แรงจูงใจ ลักษณะบุคลิกภาพ และความต้องการ เป็นต้น

3. ตัวแปรด้านสภาพแวดล้อมทางการเมือง (the political environment) เช่น ระบบการเมือง เหตุการณ์บ้านเมือง ลักษณะการรณรงค์หาเสียง และประเด็นทางการเมือง เป็นต้น

จากการศึกษาแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทั้งด้านการพัฒนาและการเมือง จะเห็นว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยภายใน เช่น ทัศนคติ ความเชื่อต่างๆ ความรู้สึกนึกคิด หรือจิตลักษณะ (psychological traits) บางประการและปัจจัยภายในนอกของบุคคล เช่น ปัจจัยทางสังคมระดับเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม เพศ อายุ ระดับการศึกษา เป็นต้น

สถานภาพส่วนบุคคลต่อการมีส่วนร่วมทางการศึกษา

ลักษณะของบุคคล สถานภาพ บทบาท ที่มาและสิ่งแวดล้อมทางสังคมแตกต่างกัน

ข้อมทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน จากการศึกษาของเก็บ ศรีสง่า (2528 : 95) เกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านของประชาชนในเขตชนบทพื้นที่ยากจน อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 286 คน โดยใช้แบบสอบถามพบว่าประชาชนที่มีอายุมากมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านมากกว่าผู้ที่มีอายุน้อย โดยมีความเข้มของความสัมพันธ์ในระดับต่ำ ซึ่งมีสอดคล้องกับการวิจัยของกรมพัฒนาชุมชน (กรมพัฒนาชุมชน 2519 : 66-90) ที่พบว่าประชากรในโครงการสารภีที่มีอายุสูง มีแนวโน้มเข้าร่วมเป็นสมาชิกในโครงการมากกว่าประชากรที่มีอายุน้อย สำหรับถนัด ม่วงมณี (2526 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในงานการศึกษาออกโรงเรียนในท้องที่อำเภอคอกยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ โดยสอบถามสตรีจำนวน 200 คน พบว่าสตรีอายุน้อย มีฐานะเศรษฐกิจสูง สมรสแล้วมีความเข้าใจและมีความพอใจมีส่วนร่วมในงานการศึกษาออกโรงเรียนมากกว่าสตรีในลักษณะตรงกันข้าม สำหรับบุญชร แก้วส่อง (2531 : 25) ได้ระบุว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาโดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน จำนวน 188 คน ในหมู่บ้าน โนนกุ่ม ตำบลสะวะดี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ความแตกต่างในสภาพพฤติกรรมการมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับความแตกต่างในคุณลักษณะส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับเพศ ขนาดครอบครัว สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม และสถานภาพทางการศึกษาแต่จากการศึกษาของกรกรช ใจหาญ (2539 : 27) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสนับสนุนโครงการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐาน เพื่อให้บรรลุสุขภาพดีถ้วนหน้าในปี 2543 โดยกลวิธีของสาธารณสุขมูลฐานในจังหวัดร้อยเอ็ด ก็พบว่าผู้ที่มีอายุแตกต่างกันจะมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการพัฒนาตามโครงการพัฒนาสาธารณสุขฯ ไม่แตกต่างกันและจากผลการวิจัยของวิไลพล สมบูรณ์ชัย (2534 : 41) พบว่าประชาชนที่เป็นเพศชายมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสูงกว่าเพศหญิง ส่วนมนูญ สอนเกิด (2533 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนในหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านพัฒนา เขต 7 ประจำปี 2532 พบว่า ประชาชนหญิงมีส่วนร่วมในการพัฒนาในชั้นดำเนินการพัฒนาสูงกว่าประชาชนชาย

นอกจากนี้ในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคล ได้มีผู้ศึกษานำเอาตัวแปรระดับการศึกษาของสุภฤกษ์ โรจนธรรม (2532 : 48) เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านตามโครงการสาธารณสุขมูลฐาน กรณีการศึกษาเฉพาะหมู่บ้านสาธารณสุขมูลฐานดีเด่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง พบว่าการศึกษาของประชาชนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และจากการศึกษาของวิรัตน์ สมสินทรัพย์

(2534 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสตรีในกิจกรรมของคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านในอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ก็พบว่าวุฒิทางการศึกษาเป็นตัวที่ทำให้สตรีมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาศตรีหมู่บ้านแตกต่างกัน และจากการศึกษาของบัญญัติ แก้วส่อง (2561 : 78) พบว่า บุคคลที่มีสถานภาพการศึกษาสูงมีส่วนร่วมในการพัฒนาสูง มีส่วนรวมในการพัฒนาสูงกว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ จากการศึกษาของลิปเซท (Fargence 1977 : 29) พบว่าบุคคลที่มีการศึกษาสูงมีส่วนร่วมในการพัฒนาสูงกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ นอกจากนี้การค้นพบในเกาหลีเกี่ยวกับขนาดของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนในชุมชนแซมมาอีลุลุดอง จะขึ้นอยู่กับระดับของการศึกษา ยิ่งประชาชนมีการศึกษาสูงเพียงใด จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชนมากขึ้นเพียงนั้น แวงค์ (Whang 1980 : 10 - 11)

สถานภาพทางสังคมกับพฤติกรรมการมีส่วนร่วม เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่มีผลต่อสภาพการมีส่วนร่วม ซึ่งจากการศึกษาของบัญญัติ แก้วส่อง (2531 : 96) พบว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูงเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสูงกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำ และจากการศึกษาของจ้ออัน วุฒิธรรมรักษา (2526 : 106) ดิเรก อุทัยราษฎร์ (2527 : 112) ก็พบผลในทำนองเดียวกันว่าบุคคลในองค์กรต่างๆ ที่มีความร่วมมือร่วมใจในการทำงานมักจะเป็นชนชั้นกลางมากกว่าชนชั้นล่าง สำหรับกรกฎ ใจหาญ (2539 : 94) พบว่าประชาชนที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกันมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการพัฒนาตาม โครงการพัฒนาสาธารณสุขแตกต่างกัน นอกจากนี้การศึกษาของวัลย์ภรณ์ ดาวสุวรรณ (2533 : 66) ก็พบว่าประชากรที่มีสถานภาพทางสังคมมีตำแหน่งอื่นๆ ในชุมชน กล่าวคือ กรรมการหมู่บ้านกับราษฎรในหมู่บ้านมีระดับการมีส่วนร่วมต่อโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

การศึกษากการมีส่วนร่วมในสาขาวิชาต่างๆ ลักษณะของการศึกษาส่วนใหญ่มักจะไม่นิพิจารณาจากการมีส่วนร่วมในเชิงทฤษฎี แต่เป็นการศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในลักษณะประยุกต์กับบริบทของการมีส่วนร่วม ชาติดและคนอื่นๆ (Shadid and other 1982 : 33) นักวิชาการสาขาต่างๆ ได้พยายามจำแนกลักษณะพฤติกรรมการมีส่วนร่วมหลายแบบโดยใช้เกณฑ์ในการจำแนกแตกต่างกันไป ซึ่งแนวคิดในการจำแนกและเสนอวิธีการจำแนกโดยใช้เกณฑ์ซึ่งเน้นคุณลักษณะ 9 ประการ ดัชเชลครีออป (Dusseldrop 1981 : 10-14) ดังนี้

1. การจำแนกตามระดับความสมัครใจ (degree of voluntaries)
2. วิธีของการมีส่วนร่วม (way of involvement)
3. ความเข้มและความถี่ (intensity and frequency)

4. ระดับของประสิทธิผล (degree of effectiveness)
5. พิสัยของกิจกรรม (range of activities)
6. ระดับภายในองค์การ (organization level)
7. ผู้เข้าชม (participants)
8. ลักษณะของการวางแผน (style of planning)
9. รูปแบบของการมีส่วนร่วม (form of participation)

การจำแนกลักษณะการมีส่วนร่วมตามคุณลักษณะทั้ง 9 ประการนี้เป็นประโยชน์ต่อการวัดระดับการมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก เพราะสามารถนำลักษณะทั้ง 9 ประการมาผสมผสานคุณลักษณะ และสามารถอธิบายพฤติกรรมกรรมการมีส่วนร่วมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น แต่ไม่ได้หมายความว่า จะต้องวัดทุกกิจกรรมที่กล่าวมาทั้งหมดขึ้นอยู่กับบริบทที่ทำการศึกษาในแต่ละเรื่องหรือสาขาวิชา

การวัดการมีส่วนร่วม

พฤติกรรมการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่มีผู้สนใจทำการวิจัยเป็นจำนวนมากทั้งสาขา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การศึกษาและการพัฒนาทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งในการวัดทางสาขา รัฐศาสตร์ส่วนใหญ่นิยมศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมือง วิธีการวัดตัวแปรเป็นการวัดในมิติของ ลักษณะกิจกรรม โดยใช้สเกลต่างๆ เช่น แมทธิวส์และโปร โทร (ชลัษ จงสีบพันธ์ 2527 : 17) วัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยใช้กัทแมนสเกล ซึ่งมีข้อคำถามเรียงตามลักษณะความเข้มของการมีส่วนร่วม ในกิจกรรม 5 ระดับ จากการไม่เข้าร่วมกิจกรรม การพูดคุยเกี่ยวกับการเมือง การวัดตัวแปรการมีส่วนร่วมทางการเมือง การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การรณรงค์หาเสียง และการเป็นสมาชิกกลุ่มการเมือง การวัดตัวแปรการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะกำหนดจากคะแนนสะสมในการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ถ้าผู้ตอบเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มการเมืองจะได้คะแนนสะสม 5 คะแนน เป็นต้น ส่วนงานวิจัยของแคมป์เบลล์และคนอื่นๆ (Campbell and others 1954 : 30) วัดดัชนีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในมิติของลักษณะกิจกรรมเช่นเดียวกับแมทธิวส์และโปร โทร แต่กำหนดวิธีการวัดมีส่วนร่วมกันในแต่ละกิจกรรมเป็น 3 ระดับ คือ สูง ปานกลาง และต่ำ วิธีการวัดมีส่วนร่วมกันในแต่ละกิจกรรมด้วย ส่วนงานวิจัยของชลัษ จงสีบพันธ์ (2527 : 85) ได้ปรับปรุงวิธีการวัดให้ครอบคลุมลักษณะกิจกรรมและความถี่ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยใช้แบบสอบถามประเมินค่า 5 ระดับ จำนวน 25 ข้อ แต่ละข้อเป็นกิจกรรมทางการเมืองลักษณะต่างๆ ดังนั้นคะแนนรวมของตัวแปรการมีส่วนร่วมของกิจกรรมจะมีพิสัยอยู่ระหว่าง 0 - 75 คะแนน

การวิจัยในสาขารัฐศาสตร์ ส่วนใหญ่ศึกษาวิธีการมีส่วนร่วมในการใช้กำลังแรงงาน วิธีการที่ใช้กันอยู่มี 3 วิธี คือ วิธีการวัดกำลังแรงงาน ซึ่งเป็นการวัดบุคคลว่าได้เข้าไปอยู่ในกำลัง

แรงงานหรือไม่ ถ้าเข้าอยู่ในกำลังแรงงานเป็นผู้มีงานทำประเภทใด วิธีที่ 2 คือ วิธีการจัดเวลาที่ใช้ในการทำงานของผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน และวิธีที่ 3 เป็นวิธีการใช้ประโยชน์แรงงาน การวัดวิธีนี้ นอกจากจะวัดเวลาที่ใช้ในการทำงานแล้วยังวัดลักษณะงานที่ทำ รายได้และความสอดคล้องระหว่างงานในสาขาเศรษฐศาสตร์เป็นการวัดประเภทกิจกรรม พิสัยของเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมและผลประโยชน์ที่ได้รับจากการมีส่วนร่วม

จากการวิจัยเกี่ยวกับการวัดการมีส่วนร่วมในสาขารัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการศึกษา สรุปได้ว่าวิธีการวัดการมีส่วนร่วมทำการวัดด้านต่างๆ 5 ด้าน คือ ประเภทของกิจกรรม ความเข้มของการมีส่วนร่วม ความถี่ของการมีส่วนร่วม พิสัยของเวลาในการมีส่วนร่วมและการวัดผลประโยชน์

สำหรับการกำหนดคะแนนในการวัดแต่ละด้านสรุปได้ว่า มีการกำหนดคะแนนเป็น 3 แบบ คือ การใช้วิธีของกัทแมนกำหนดการมีส่วนร่วมแต่ละกิจกรรมเป็น 1 คะแนน และให้คะแนนการมีส่วนร่วมแต่ละกิจกรรมเป็นคะแนนสะสม วิธีที่ 2 มีการใช้มาตราส่วนประมาณค่าวัดปริมาณการมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรม วิธีที่ 3 เป็นคะแนน 0 - 1 คือ ได้ 1 คะแนน เมื่อมีการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง

การวัดการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ส่วนใหญ่วัดตัวแปรการมีส่วนร่วมเฉพาะประเภทกิจกรรม และให้คะแนนการมีส่วนร่วมระบบ 0 - 1 หรือมาตราส่วนประมาณค่า เช่น งานวิจัยของ อุดล สืบบุคล (2529 : 79) เรื่องปัจจัยบางประการที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัย : ศึกษากรณีตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้มีรายได้น้อย โครงการพื้นนครบัว กรุงเทพมหานคร และงานวิจัยของสุรพล กาณจนจิตรา (พ.ศ. : หน้า ; อ้างอิงมาจาก Kachanachitra 1976 : 70) เรื่องปัจจัยที่สัมพันธ์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านของไทย หรืองานวิจัยของสกนธ์ จันทรักษ์ (2528 : 100) เรื่องปัจจัยบางประการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล จังหวัดตรัง ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้ให้นิยามปฏิบัติการของตัวแปรการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาเป็นผลรวมของกิจกรรมที่มีส่วนร่วมในกรณีที่ให้คะแนน 0 - 1 หรือเป็นผลรวมของคะแนนจากมาตราส่วนประมาณค่าทุกกิจกรรมที่มีส่วนร่วม

ส่วนงานวิจัยของยูวดี สิทธิพาทิ (2527 : 79) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม โครงการปฏิรูปที่ดิน สาธารณประโยชน์ดงเทพรัตน์ ตำบลดงดอง อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท วัดการมีส่วนร่วมของประชาชนตามขั้นตอนต่างๆ ของโครงการปฏิรูปที่ดิน ส่วนสุรัสวดี หุ่นพยนต์ (2528 : 97) ได้วัดการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนาชุมชน 5 ขั้นตอน คือ ขั้นค้นหา วิเคราะห์สาเหตุ และพิจารณาแนวทางแก้ไข ขั้นตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไขและวางโครงการแก้ปัญหา ขั้นปฏิบัติ

ตามโครงการที่วางไว้ ชั้นรับผลประโยชน์จากโครงการและชั้นประเมินผลโครงการในแต่ละขั้นตอนของกิจกรรมจะทำการศึกษาร่วมกันในรูปต่างๆ 6 รูปแบบ คือ ร่วมเป็นประธาน ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมประชุม ร่วมใช้แรงงาน และร่วมออกเงินและวัสดุอุปกรณ์ นอกจากนี้ปัญชร แก้วส่อง (2531 : 68) ได้เสนอว่าการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาหรือโครงการนั้นสามารถสรุปวิธีการวัดการมีส่วนร่วมได้ 4 ด้าน คือ ประเภทของกิจกรรม ความเข้มของกิจกรรม ความถี่ของการมีส่วนร่วม และระดับความสนใจของการมีส่วนร่วม

ที่ได้กล่าวมานี้ เป็นการวัดการมีส่วนร่วมตามสาขาวิชาและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือโครงการต่างๆ ซึ่งมีวิธีการวัดและเกณฑ์การให้คะแนนที่เป็น 0 - 1 และแบบมาตรฐานส่วนประเมินค่า ซึ่งผู้วิจัยจะนำการวัดนี้ไปประยุกต์ใช้ในการวัดการมีส่วนร่วมทางการศึกษาของคณะกรรมการโรงเรียน

การวิจัยการมีส่วนร่วมทางการศึกษาสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมหลายรูปแบบ เช่น การมีส่วนร่วมในการเรียน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนักเรียน เป็นต้น วิธีการวัดการมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นการวัดลักษณะของกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ มีงานวิจัยบางเรื่องที่ผู้วิจัยพยายามทำการวัดลักษณะอื่นๆ เช่น การวิจัยกิจกรรมของพาร์สัน (Parson 1964 : 98 - 99) ซึ่งวัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็น 3 ด้าน คือ ความถี่ วัดจากจำนวนครั้งที่เข้าร่วมกิจกรรมประเภทกิจกรรม วัดจากจำนวนของประเภทของกิจกรรมที่นักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วม และปริมาณของการมีส่วนร่วมเป็นตัวดัชนีที่ได้จากผลรวมของระดับความเข้มของการมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรม

การวัดการมีส่วนร่วมในส่วนที่ผ่านมาเป็นการตั้งเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมในด้านสังคมและได้กล่าวถึงการวัดการมีส่วนร่วมในด้านการศึกษา และการพัฒนาสังคมอันเป็นการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทของกิจกรรมหรือความเข้มข้น ขั้นตอน วัตถุประสงค์ และกระบวนการต่างๆ การวัดการมีส่วนร่วมทางการศึกษาของคณะกรรมการโรงเรียน ถือว่าเป็นอีกบริบทหนึ่ง โดยผู้วิจัยได้นำทางการวัดลักษณะต่างๆ มาประยุกต์ใช้บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการโรงเรียน 6 ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาคณะกรรมการโรงเรียนในการปฏิรูปการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่มีลักษณะครอบคลุมและเกี่ยวเนื่องกันอยู่ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ในระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย คณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ. 2539 และแนวทางการพัฒนาคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ 5 ด้าน ซึ่งมีลักษณะครอบคลุมและเกี่ยวเนื่องกันอยู่ เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิบัติจริง และมีความชัดเจนในการสร้างแบบวัด ผู้วิจัยจึงได้ตั้งเคราะห์การทำหน้าที่ของคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียนเป็น 6 ด้าน กล่าวคือ

1. ด้านการนโยบายและแผน
2. ด้านการบริหารงบประมาณและปัจจัยสนับสนุน
3. ด้านการพัฒนาวิชาการ
4. ด้านการจัดกิจกรรมนักเรียน
5. ด้านการประสานสัมพันธ์และเครือข่าย
6. ด้านการรับทราบและติดตามผลการดำเนินงาน

ซึ่งผู้วิจัยจะวัดในเชิงกิจกรรม ปริมาณ และระดับการมีส่วนร่วม ซึ่งไม่ได้เน้นหรือนำแบบวัดของผู้วิจัยอื่นที่ใช้ในลักษณะของศาสตร์หรือการพัฒนาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นของผู้หนึ่งผู้ใดมาใช้โดยเฉพาะ แต่เป็นการประยุกต์ทั้งในเชิงศาสตร์และการพัฒนาควบคู่กันไป ตามลักษณะกิจกรรมทั้ง 6 ด้านที่กล่าวมา โดยกำหนดเกณฑ์ให้คะแนนในลักษณะการประเมินค่า 5 ระดับ จากมากที่สุดถึงน้อยที่สุด

แนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาของโรงเรียน

การกำหนดขอบข่ายความรับผิดชอบงานควรวางกรอบงานหลักตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แยกส่วนตามงานที่จะต้องปฏิบัติจริง จากนั้นจึงแยกกำหนดบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบให้ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานต่อไป การบริหารและการจัดการศึกษาของโรงเรียนในแต่ละด้านดังนี้

1. ด้านการบริหารงานวิชาการ

1.1 หลักการและแนวคิด

1.1.1 ชีตหลักให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามกรอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง โดยมีครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

1.1.2 มุ่งส่งเสริมสถานศึกษาให้จัดกระบวนการเรียนรู้โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญสูงสุด

1.1.3 มุ่งส่งเสริมชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรกระบวนการเรียน รวมทั้งเป็นเครือข่ายและแหล่งการเรียนรู้

1.1.4 มุ่งจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน โดยจัดให้มีดัชนีชี้วัดคุณภาพการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ และสามารถตรวจสอบคุณภาพการจัดการศึกษาได้ทุกช่วงชั้นทั้งระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา

1.1.5 มุ่งส่งเสริมให้มีการร่วมมือเป็นเครือข่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและ

คุณภาพในการจัดและพัฒนาศึกษา

1.2 ขอบข่ายภารกิจ

- 1.2.1 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- 1.2.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 1.2.3 การวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน
- 1.2.4 การประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา
- 1.2.5 การพัฒนาและใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
- 1.2.6 การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้
- 1.2.7 การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
- 1.2.8 การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ

2. ด้านการบริหารงานงบประมาณ

2.1 หลักการและแนวคิด

2.1.1 ยึดหลักความเท่าเทียมกันและความเสมอภาคทางโอกาสการศึกษาของผู้เรียนในการจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรัฐจัดสรรเงินอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายบุคคลสำหรับผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่สถานศึกษาของรัฐและเอกชนอย่างเท่าเทียมกัน และจัดสรรเพิ่มเติมให้แก่ผู้เรียนที่มีลักษณะพิเศษตามความจำเป็น

2.1.2 มุ่งเน้นการเสริมสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลของระบบการจัดการงบประมาณ โดยให้เขตที่พื้นที่การศึกษาและสถานศึกษามีความเป็นอิสระในการตัดสินใจ มีความคล่องตัว ควบคู่กับความโปร่งใสและความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้จากผลสำเร็จของงานและทรัพยากรที่ใช้

2.1.3 ยึดหลักการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการงบประมาณให้เป็นวงเงินรวมแก่สถานศึกษา

2.1.4 มุ่งพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการงบประมาณตามมาตรฐานการจัดการทางการเงินทั้ง 7 ด้าน คือ

- 2.1.4.1 การวางแผนงบประมาณ
- 2.1.4.2 การคำนวณต้นทุนการผลิต
- 2.1.4.3 การจัดระบบการจัดหาพัสดุ
- 2.1.4.4 การบริหารทางการเงินและการควบคุมงบประมาณ
- 2.1.4.5 การรายงานทางการเงินและผลการดำเนินงาน

2.1.4.6 การบริหารสินทรัพย์

2.1.4.7 การตรวจสอบภายใน

2.1.4.8 การระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณการเงินและ
ทรัพย์สินจากทุกส่วนของสังคมมาใช้ในการจัดและพัฒนาศึกษา

2.2 ขอบข่ายภารกิจ

2.2.1 การจัดตั้งงบประมาณ

2.2.2 การจัดสรรงบประมาณ

2.2.2.1 การจัดสรรงบประมาณ

2.2.2.2 การเบิกจ่ายและการอนุมัติงบประมาณ

2.2.2.3 การโอนและการเปลี่ยนแปลงงบประมาณ

2.2.2.4 การรายงานผล

2.2.3 การตรวจสอบ ติดตามและประเมินประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณ

2.2.3.1 การตรวจสอบติดตามการใช้งบประมาณ

2.2.3.2 การตรวจสอบติดตามการใช้ผลผลิต

2.2.4 การระดมทรัพยากร และการลงทุนเพื่อการศึกษา

2.2.4.1 ทุนการศึกษา

2.2.4.2 กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา

2.2.4.3 กองทุนสวัสดิการเพื่อการศึกษา

2.2.4.4 การจัดการทรัพยากร

2.2.4.5 การส่งเสริมการบริหาร การจัดหารายได้และผลประโยชน์ใน

รูปแบบที่หลากหลาย

2.2.5 การบริหารการเงิน

2.2.5.1 การเบิกเงินจากคลัง

2.2.5.2 การรับเงิน

2.2.5.3 การเก็บรักษาเงิน

2.2.5.4 การจ่ายเงิน

2.2.5.5 การนำส่งเงิน

2.2.6 การบริหารบัญชี

2.2.6.1 การจัดทำบัญชีการเงิน

2.2.6.2 การจัดทำทะเบียนทางการเงิน

2.2.6.3 การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน

2.2.6.4 การจัดทำและจัดหาแบบพิมพ์บัญชี ทะเบียน และรายงาน

2.2.7 การบริหารพัสดุและสินทรัพย์

2.2.7.1 การวางแผนจัดหาพัสดุ

2.2.7.2 การกำหนดแบบรูปการการหรือคุณลักษณะเฉพาะ

2.2.7.3 การพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการจัดทำและจัดหาพัสดุ

2.2.7.4 การจัดหาพัสดุ

2.2.7.5 การควบคุมดูแล บำรุงรักษาและจำหน่ายพัสดุ การจัดหา

ผลประ โยชน์สินทรัพย์

3. ด้านการบริหารงานบุคคล

3.1 หลักการและแนวคิด

3.1.1 ยึดหลักการบริหารเพื่อให้เกิดการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

3.1.2 ยึดหลักความเป็นอิสระในการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนตามนโยบาย

กฎหมายและหลักเกณฑ์ที่กำหนด

3.1.3 ยึดหลักธรรมาภิบาล

3.2 ขอบข่ายภารกิจ

3.2.1 การวางแผนอัตรากำลัง

3.2.2 การกำหนดตำแหน่งและวิทยฐานะข้าราชการครูและบุคลากรทางการ

ศึกษา

3.2.3 การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง

3.2.4 การเปลี่ยนแปลงสถานภาพวิชาชีพ

3.2.5 เงินเดือนและค่าตอบแทน

3.2.6 การเลื่อนขั้นเงินเดือน

3.2.7 การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

3.2.8 การลาศึกษาต่อ

3.2.9 การประเมินผลการปฏิบัติงาน

3.2.10 การส่งเสริมและยกย่องเชิดชูเกียรติ

3.2.11 มาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ

3.2.12 การส่งเสริมวินัยสำหรับครูและบุคลากรทางการศึกษา

3.2.13 การดำเนินการทางวินัยและการลงโทษครูและบุคลากรทางการศึกษา

3.2.14 การรายงานการดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ

3.2.15 การอุทธรณ์

3.2.16 การร้องทุกข์

3.2.17 การออกจากราชการ

3.2.18 การขอรับใบอนุญาตและการขอต่อใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ

3.2.19 งานทะเบียนประวัติครูและบุคลากรทางการศึกษา

3.2.20 งานยกเว้นคุณสมบัติ

3.2.21 งานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

4. ด้านการบริหารทั่วไป

4.1 หลักการและแนวคิด

4.1.1 ยึดหลักให้สถานศึกษามีความเป็นอิสระในการบริหารและจัดการศึกษาด้วยตนเองให้มากที่สุด

4.1.2 มุ่งส่งเสริมประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการบริหารการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ตามหลักการบริหารงานที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลัก โดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ตามกฎเกณฑ์ กติกา ตลอดจนการมีส่วนร่วมของบุคคล ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง

4.1.3 มุ่งพัฒนาองค์กรทั้งระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาให้เป็นองค์กรสมัยใหม่ โดยนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ที่เหมาะสมสามารถเชื่อมโยง ติดต่อสื่อสารกันอย่างรวดเร็วด้วยระบบเครือข่ายและเทคโนโลยีที่ทันสมัย

4.1.4 การบริหารทั่วไปเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยประสานส่งเสริมและสนับสนุนให้การบริหารงานอื่นๆ บรรลุผลตามมาตรฐานคุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีบทบาทหลักในการประสานส่งเสริม สนับสนุนและการอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการบริการให้การศึกษารูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามบทบาทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา ตลอดจนการจัดและให้บริการการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่น

4.2 ขอบข่ายภารกิจ

4.2.1 การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ

4.2.2 การประสานงานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา

4.2.3 การวางแผนการศึกษา

4.2.4 งานวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายและแผน

4.2.5 การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร

4.2.6 การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน

4.2.7 งานเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

4.2.8 การดำเนินงานธุรการ ด้านการเงิน การคลัง บัญชีและพัสดุ

4.2.9 การอำนวยความสะดวกด้านบุคลากร

4.2.10 การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม

4.2.11 การจัดทำการรับสมัคร การรับนักเรียน

4.2.12 การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา

4.2.13 การทัศนศึกษา

4.2.14 การส่งเสริมงานกิจการนักเรียน

4.2.15 การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา

4.2.16 การส่งเสริม สนับสนุนและประสานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน

องค์กร หน่วยงานและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา การจัดการระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน

องค์ประกอบของคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียน

คณะกรรมการอำนวยการ โรงเรียนเป็นองค์คณะบุคคลที่ทำงานร่วมกับสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษามีความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการศึกษาด้วยตนเอง ประกอบด้วยบุคคลหลากหลายที่เข้าเป็นคณะกรรมการ จึงเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในด้านต่างๆ บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ อำนวยการโรงเรียน ประกอบด้วยผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุและหรือองค์กรศาสนาอื่นใน พื้นที่ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษาทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการ (ระเบียบ กระทรวงศึกษาธิการ : 2532)

ความสำคัญของคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียน

คณะกรรมการอำนวยการ โรงเรียนเป็นองค์คณะบุคคลที่ทำงานร่วมกันกับสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษามีความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการศึกษาด้วยตนเองได้ตามกรอบที่กฎหมาย กำหนด ดังนั้นความหลากหลายของบุคคลที่เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการจึงเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพ การศึกษา ที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในด้านต่างๆ บุคคลที่ได้รับการ คัดเลือกเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการอำนวยการ โรงเรียนจึงมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาดังนี้

ผู้แทนผู้ปกครอง เป็นผู้สะท้อนปัญหาและความต้องการด้านคุณภาพทางการศึกษาและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนทั้งในส่วนที่คาดหวังและสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและร่วมมือกับครู บุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครองและชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ผู้แทนครู เป็นผู้ที่มีความชำนาญในสายวิชาชีพครู มีความสำคัญต่อการนำเสนอข้อมูลด้านกระบวนการเรียนรู้ ปัญหา และความต้องการ การสนับสนุน ช่วยเหลือ รวมทั้งรายงานผลการจัดการศึกษา

ผู้แทนองค์กรชุมชน เป็นผู้สะท้อนสภาพของปัญหาและความต้องการในการพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของชุมชน และให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาทั้งในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้

ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นผู้สะท้อนสภาพปัญหาและความต้องการที่ครอบคลุมทั้งเขตพื้นที่บริการของสถานศึกษาและมีความสำคัญต่อสถานศึกษาอย่างยิ่งในเรื่องการขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ ทรัพยากรทางการจัดการศึกษาและเชื่อมโยงแผนพัฒนาการศึกษากับแผนพัฒนาท้องถิ่น

ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา เป็นผู้ที่สะท้อนภาพของความรัก ความศรัทธา ความภาคภูมิใจต่อสถาบันการศึกษาที่ตนได้รับการศึกษา ช่วยจรรโลงคุณค่าของสถาบันไปสู่ศิษย์รุ่นหลังให้ประสบความสำเร็จในการศึกษาเช่นกัน

ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์และหรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ เป็นผู้นำเสนอและเติมเต็มข้อมูลด้านคุณธรรม จริยธรรมตามหลักธรรมของศาสนาซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนเป็นคนดีของสังคม

ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในด้านต่างๆ ที่จะช่วยเสริมให้สถานศึกษาจัดการศึกษาได้ครอบคลุมในทุกๆ ด้านอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งและมีการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะกรรมการและเลขานุการ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของสถานศึกษาเป็นบุคคลสำคัญที่จะสะท้อนภาพของการบริหารจัดการ ผู้ช่วยเหลือให้คำปรึกษา สร้างแรงจูงใจ กระตุ้นการทำงาน ทบทวนรายงาน สะท้อนความคิด เปิดโอกาสให้ผู้แทนแต่ละกลุ่มได้แสดงบทบาทอย่างเต็มที่ จัดเตรียมการประชุม บันทึกการประชุม รายงานผลการประชุมและสนับสนุนด้านอุปกรณ์ ห้องประชุม วัสดุใช้สอย ฯลฯ รวมทั้งการพิจารณานำมติข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากที่ประชุมไปสู่การปฏิบัติ

จึงสรุปได้ว่า คณะกรรมการอำนวยการ โรงเรียนซึ่งเป็นองค์กรบุคคลในการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วม จึงต้องอาศัยผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาหลากหลายและเข้าใจ

การศึกษา มีความมุ่งมั่น มีเวลาที่จะอุทิศร่างกายแรงใจพัฒนาสถานศึกษาของชุมชนให้มีคุณภาพ และได้มาตรฐานตามที่ชุมชน สังคม และประเทศชาติต้องการซึ่งจะส่งผลให้ชุมชน สังคมเข้มแข็ง และประเทศชาติก้าวหน้า ทั้งนี้การดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จนั้น สถานศึกษาและ คณะกรรมการต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ของกันและกัน ควรมีรูปแบบ วิธีการทำงานที่ประสาน สอดคล้องกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาการศึกษาให้บรรลุผลตามที่ร่วมกันกำหนดขึ้น

บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สถานศึกษามีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. จัดทำนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาตลอดจนบริบทและความต้องการของชุมชน
2. จัดตั้งงบประมาณ และรับผิดชอบการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษา
3. พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางของการศึกษา ขั้นพื้นฐาน และความต้องการของนักเรียนชุมชนและท้องถิ่น
4. จัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อม บรรยากาศการเรียนการสอนที่เหมาะสมและ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัด การศึกษาอย่างต่อเนื่อง
5. ออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศและแนวปฏิบัติต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนด
6. กำกับ ติดตาม ประเมินผลงานตามแผนงาน โครงการและประเมินผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนการพิจารณาความดีความชอบ การพัฒนา และการดำเนินงานทางด้านวินัยกับครูและ บุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด
7. ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งปกครอง ดูแล บำรุงรักษา ใช้และจัดหา ผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา
8. จัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และให้ความร่วมมือในการประเมิน คุณภาพการศึกษาจากหน่วยงานภายนอกสถานศึกษา รวมทั้งการรายงานผลการประเมินต่อ คณะกรรมการสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
9. ส่งเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชน และสร้างความสัมพันธ์กับสถานศึกษาและสถาบัน อื่นในชุมชน และท้องถิ่น

10. ปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมภายในสถานศึกษาหรือตามที่ได้รับมอบหมาย

และตามที่กฎหมายกำหนด

จึงสรุปเป็นประเด็นบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาได้ดังนี้คือ

1. พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น
2. จัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อม บรรยากาศการเรียนการสอนที่เหมาะสม และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
3. จัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และรายงานการประเมินให้คณะกรรมการสถานศึกษารับทราบ
4. จัดตั้งและรับผิดชอบการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษา ตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด
5. ออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ และแนวปฏิบัติ ฯลฯ เกี่ยวกับการบริหารการเงิน และการจัดหารายได้จากทรัพย์สินของสถานศึกษา ทั้งนี้ตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด
6. ดำเนินการตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองครูใหญ่และครูโรงเรียนเอกชนที่กำหนด
7. จัดทำนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษารวมทั้งความต้องการของชุมชน และท้องถิ่น
8. ดำเนินการกำกับ ติดตามและประเมินผลงานตามแผนงาน โครงการของสถานศึกษา
9. ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษารวมทั้งปกครองดูแลบำรุงรักษา ใช้และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษาตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด
10. ออกระเบียบข้อบังคับ ประกาศแนวปฏิบัติ ฯลฯ ในการดำเนินงานด้านต่างๆ ตามกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด
11. ส่งเสริมความเข้มแข็งในชุมชนและสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันอื่นๆ ในชุมชน และท้องถิ่น
12. ปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของสถานศึกษาหรือตามที่ได้รับมอบหมายและตามที่กฎหมายระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด

จากบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาจะเห็นได้ว่า สถานศึกษามีบทบาทหน้าที่ในการจัดทำนโยบายแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา จัดตั้งงบประมาณและรับผิดชอบการใช้จ่ายงบประมาณ มีการจัดทำและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ออกระเบียบต่างๆ ตามกฎหมายกำหนด ติดตามกำกับการดำเนินงานตามแผนงานโครงการและการปฏิบัติงานของบุคลากร จัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ทั้งนี้เพื่อเพิ่มความมั่นใจและคุ้มครองประโยชน์ให้ผู้รับบริการทางการศึกษาว่าสถานศึกษาได้จัดการศึกษามุ่งสู่คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีความสุข เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารโรงเรียน

1. ด้านหลักสูตร มีหน้าที่อำนวยความสะดวกให้มีหลักสูตรที่เหมาะสมตามนโยบายการศึกษาแห่งชาติ และสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

1.1 ปรับปรุงโปรแกรมการเรียนรู้ของเด็กโดยยึดหลักตามสาขาการเรียนรู้และทักษะที่จำเป็นซึ่งเหมาะสมสำหรับเด็กตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

1.2 ติดตามพัฒนาการของเด็กโดยยึดวัตถุประสงค์เป็นเกณฑ์

1.3 วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคการเรียนรู้และสัมฤทธิ์ผลของเด็ก

1.4 พัฒนาและปรับปรุงกลยุทธ์ เพื่อสนองความต้องการเรียนรู้ของเด็ก

1.6 ประเมินสัมฤทธิ์ผลของเด็ก เก็บรักษาประวัติและรายงานความก้าวหน้าของเด็ก

2. การจ้างงานและการบริหารบุคลากร

2.1 คณะกรรมการบริหารโรงเรียนพิจารณาว่าจ้างและเลิกจ้างครูใหญ่/บุคลากรในโรงเรียน

2.2 พัฒนาและติดตามการปฏิบัติงานของโรงเรียนตามนโยบายที่รัฐบาลกำหนดในการเพิ่มพูนศักยภาพการทำงานของบุคลากร การใช้ทรัพยากรทางการศึกษา

2.3 เป็นนายจ้างที่ดีตามกฎหมายการศึกษา ปฏิบัติตามเงื่อนไขการจ้างงานทั้งต่อผู้สอนและผู้สนับสนุนการสอน

3. ด้านการเงินและทรัพย์สิน

3.1 จัดสรรงบประมาณการบริหารโรงเรียนตามลำดับความสำคัญที่กำหนดไว้ในธรรมนูญของโรงเรียน (School Charter)

3.2 ควบคุม ติดตามการใช้จ่ายเงินของโรงเรียนและจัดทำบัญชีเป็นปัจจุบันตามที่ระบุไว้ในกฎหมาย

3.3 จัดการเรื่องทรัพย์สิน อาคาร สถานที่ ให้มีความปลอดภัยและสร้างสิ่งแวดล้อมที่

ดีให้แก่นักเรียน

4. ดำเนินงานด้านอื่นๆ

4.1 ปฏิบัติตามนโยบายด้านการศึกษา (National Education Guideline)

4.2 รักษาระบบการประเมินตนเอง

4.3 ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยเวลาการปฏิบัติงาน การรักษาเวลาเรียน และช่วงปีการศึกษาของนักเรียน

4.4 ให้ประกันด้านความปลอดภัยแก่นักเรียนและบุคลากรต่างๆ ในโรงเรียน

ลักษณะการบริหารงานของกระทรวงศึกษาธิการจะประสานงานโดยตรงไปยังโรงเรียน ภายใต้การบริหารงานและกำกับดูแลของคณะกรรมการบริหารโรงเรียน (Board of Trustees) ในทางปฏิบัติคณะกรรมการบริหารโรงเรียน จะมีการมอบอำนาจให้หัวหน้าสถานศึกษา (Principal) เป็นผู้บริหารงานทั้งในเรื่องของการบริหารบุคลากร หลักสูตร/แผนงาน การเงิน ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการบริหารโรงเรียน โดยจะมีการประชุมคณะกรรมการโรงเรียนเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อพิจารณาผลการดำเนินงานของโรงเรียนและปรับปรุงพัฒนางานให้เป็นไปตามกฎหมายและธรรมเนียมของโรงเรียน หลักสูตร ตลอดจนปัญหาและความต้องการของชุมชนด้านการศึกษา (สำนักงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการจังหวัดนครศรีธรรมราช 2539 : 35-36)

บทบาทอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียน

ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 มาตรา 25 และมาตรา 28 รวมทั้งระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียนเอกชน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2532 กำหนดบทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียนดังนี้

1. ควบคุมดูแลให้โรงเรียนปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ และกฎหมายอื่น
2. ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของสถานศึกษา
3. มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล อาทิเช่น พิจารณาวินิจฉัยคำร้องทุกข์ของครู นักเรียน หรือผู้ปกครองนักเรียน
4. เสนอความเห็นและให้คำแนะนำแก่ผู้รับใบอนุญาตเกี่ยวกับนโยบายและการดำเนินงานของโรงเรียน
5. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียน

จากบทบาทและอำนาจหน้าที่คณะกรรมการอำนวยการโรงเรียนที่มีส่วนร่วมกับ
สถานศึกษาดังนี้

1. ให้ความเห็นข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับ
หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของผู้เรียน ชุมชนและท้องถิ่น
2. ให้ข้อเสนอแนะและส่งเสริมสนับสนุนในการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม
กระบวนการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ เพื่อการปรับปรุงพัฒนาคุณภาพการจัด
การศึกษาของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง
3. รับทราบ และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดระบบและการดำเนินการตามระบบ
ประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
4. ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดตั้งและการใช้จ่ายงบประมาณของ
สถานศึกษา
5. ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะในการออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ และแนวปฏิบัติ
เกี่ยวกับการบริหารการเงิน และการจัดหารายได้จากทรัพย์สินของสถานศึกษาหรือปฏิบัติหน้าที่อื่น
เกี่ยวกับเรื่องนี้ ตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด
6. ปฏิบัติตามที่กฎหมายว่าด้วยระเบียบเกี่ยวกับงานบริหารบุคคล
7. ให้ความเห็น เสนอแนะ และให้คำปรึกษาในการจัดทำนโยบายแผนพัฒนาการศึกษา
ของสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารวมทั้งความต้องการของชุมชน
และท้องถิ่น
8. รับทราบให้ความเห็น และข้อเสนอแนะในการปรับปรุง และพัฒนาคุณภาพ
การศึกษาและกิจกรรมของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง
ตลอดจนนโยบาย และแผนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น และรายงานสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาเมื่อสถานศึกษาไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ คำสั่ง ตลอดจนนโยบายและแผนของ
กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
และความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น
9. ให้ความเห็นชอบ ข้อเสนอแนะ ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนเกี่ยวกับการระดม
ทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งปกครองดูแลบำรุงรักษา ใช้และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สิน
ของสถานศึกษาตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด

10. ให้ความเห็นชอบ ข้อเสนอแนะ และให้คำปรึกษาในการออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ แนวปฏิบัติ ฯลฯ ในการดำเนินงานด้านต่างๆ ของสถานศึกษา ตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด

11. ให้ความเห็นชอบ ข้อเสนอแนะ และให้คำปรึกษาในการส่งเสริมความเข้มแข็งในชุมชนและสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันอื่นๆ ในชุมชนและท้องถิ่น

12. ปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับกิจการของสถานศึกษา ตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนด ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ อาทิเช่น หลักการ แนวคิด ทฤษฎี งานวิเคราะห์วิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดถึงจากความรู้และประสบการณ์ในการบริหารงาน โรงเรียนเอกชนของผู้วิจัยเอง จึงได้สังเคราะห์บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการอำนวยการ โรงเรียนที่มีส่วนร่วมกับโรงเรียนออกเป็น 6 ด้าน เพื่อใช้กำหนดเป็นขอบเขตของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือ

1. ด้านการนโยบายและแผน
2. ด้านการบริหารงบประมาณและปัจจัยสนับสนุน
3. ด้านการพัฒนาวิชาการ
4. ด้านกิจกรรมนักเรียน
5. ด้านการประชาสัมพันธ์และเครือข่าย
6. ด้านการรับทราบและติดตามผลการดำเนินงาน

โดยผู้วิจัยจะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวัดในเชิงกิจกรรม ปริมาณและระดับการมีส่วนร่วม ซึ่งเน้นหรือนำแบบวัดของผู้วิจัยอื่นที่ใช้ในลักษณะของศาสตร์หรือการพัฒนาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ของผู้หนึ่งผู้ใดมาใช้โดยเฉพาะ แต่เป็นการประยุกต์ทั้งในเชิงศาสตร์และการพัฒนาควบคู่กันไป ตามลักษณะกิจกรรมทั้ง 6 ด้านที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

Ken Kamp และเขาวดี วิบูลย์ศรี (Kan Kamp และเขาวดี วิบูลย์ศรี 2539 : 1) ได้ประเมินโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของกระทรวงศึกษาธิการ ระหว่างวันที่ 1 - 30 ตุลาคม 2539 ผลการประเมินโครงการด้านนวัตกรรมทางการศึกษา และการดำเนินงานนั้นได้เกิดนวัตกรรมที่สำคัญส่วนหนึ่ง อันเป็นความร่วมมืออย่างแท้จริงระหว่างหน่วยงาน ความรับผิดชอบของชุมชน การบริหารโรงเรียน เช่น ธรรมเนียมโรงเรียน กรรมการโรงเรียน ฯลฯ

ดำรงค์ โสรัถยาทรและคณะ (2540 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยการศึกษาผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดกำแพงเพชร พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนนั้น คณะกรรมการโรงเรียนและชุมชนได้มีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็น การส่งเสริมงานอาชีพ การให้ความช่วยเหลือโรงเรียนและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ อันเป็นความสำเร็จของโครงการและชุมชนก็มีความพึงพอใจที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การพัฒนาโรงเรียน

การดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียนในโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาคได้นั้น พบว่าคณะกรรมการโรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินงานในลักษณะแบบร่วมปฏิบัติ และร่วมชื่นชมในผลงานของโรงเรียน การดำเนินงานที่เป็นลักษณะร่วมกันคิดร่วมกันวางแผนจะมีบ้างเป็นเฉพาะด้านเท่านั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการวางแผนโรงเรียนด้านกายภาพ การร่วมกันคิดในเรื่องการพัฒนาบุคลากรการจัดการเรียนการสอนยังมีอยู่น้อย แต่ก็มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะกรรมการโรงเรียนส่วนใหญ่จะรับรู้ถึงระดับคุณภาพของการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยการติดตามผลการดำเนินงานของโรงเรียนจากลูกหลาน แต่เนื่องจากข้อจำกัดของระดับการศึกษาของชาวบ้านจึงยังไม่สามารถให้แนวคิดแก่โรงเรียนในเรื่องยุทธวิธีปรับปรุงคุณภาพการศึกษาได้ ส่วนมากชาวบ้านจะเป็นผู้สนับสนุนและให้ความร่วมมือ (สุวิมล ว่องวานิช 2540 : 23-24)

เชียร ศรีเรือง (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชนบทของศึกษาริการอำเภอในเขตการศึกษา 3 ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชนบทอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชนบทที่ควรมีส่วนร่วมโดยรวมและรายองค์ประกอบอยู่ในระดับมาก

มัช สุขเอี่ยม (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษารูปแบบการวางแผนพัฒนาการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล พบว่ารูปแบบกระบวนการวางแผนพัฒนาการศึกษาของสถาบัน ควรแบ่งออกเป็น 10 ขั้นตอน ได้แก่ สภาพปัจจุบันและปัญหาการกำหนดวัตถุประสงค์และนโยบายการกำหนดมาตรการ การกำหนดเป้าหมาย การจัดทำแผนงาน/งาน/โครงการ การกำหนดค่าใช้จ่ายตามแผน การจัดทำแผนพัฒนาประจำปี การนำแผนไปปฏิบัติ การติดตามและประเมินผลการทบทวนและปรับปรุงแผนพัฒนาการศึกษา และยังได้แบ่งบุคลากรที่จะให้ร่วมเป็น 4 กลุ่มปรากฏว่า ระดับการมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่มมากน้อยแตกต่างกันไป ตามตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบและความเกี่ยวข้อง

งานวิจัยต่างประเทศ

วอร์เรน (Warren 1974 : 3561 A) ได้วิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติในการส่งเสริมครูประจำการ พบว่าคณะครูควรมีส่วนร่วมในการวางแผนและเสนอวิธีการเพื่อส่งเสริมครูประจำการด้วยพร้อมทั้งกำหนดโครงการให้เหมาะสมกับความต้องการที่จะนำไปใช้จริง

อะคินซันยา (Akinsanya 1974 : 6282-A) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมในการวางแผนการศึกษาของครูในคาลอส ประเทศไนจีเรีย ตามทัศนะของนักการมัธยมศึกษาผลการวิจัยพบว่านักการมัธยมศึกษาต้องการให้ครูใหญ่ใช้แผนประเมินผลและนิเทศแผนงาน วางแผนงานบริหาร วางแผนการอบรมบุคลากร และวางแผนสัมพันธ์ชุมชน พร้อมทั้งปฏิบัติตามแผนด้วยครูผู้สอนก็ควรพัฒนาหลักสูตรและการสอน สมาคมครูแห่งไนจีเรียควรจัดอบรมบุคลากร วางมาตรฐานวิชาชีพครู วางข้อกำหนดปฏิบัติงานและเงินเดือน แนะนำและประเมินผลแผนการศึกษา นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าครูควรจะมีส่วนร่วมในการวางแผนการศึกษา โดยเข้าร่วมเป็นกรรมการวางแผนเพื่อเป็นตัวเชื่อมระหว่างชุมชนกับโรงเรียน

มีแกน (Meegan 1986 : 1139-A) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนคาทอลิก ในรัฐวิสคอนซิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นคว้าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการเพิ่มขึ้นตอนของการมีส่วนร่วมในการวางแผน และแนวความคิดของบุคลากรเกี่ยวกับคุณภาพของโรงเรียน งานวิจัยเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าการวางแผนและคุณภาพของโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับการวางแผนคือหลักสูตร และครูใหญ่มีทัศนะเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของโรงเรียนในแง่บวกมากกว่าครูทั่วไป

ในประเทศสหรัฐอเมริกาส่วนของมลรัฐเคนตักกี คณะกรรมการโรงเรียนได้รับการกระจายอำนาจในเรื่องสำคัญๆ มีความรับผิดชอบในด้านหลักสูตร การมอบงานแก่คณะทำงาน การมอบงานแก่นักเรียน การจัดตารางงานสำหรับโรงเรียน การปฏิบัติงาน วินัย โครงการนอกหลักสูตร และการปฏิบัติตามมาตรฐานของรัฐ ส่วนในมลรัฐฟลอริดา กฎหมายได้กำหนดให้มีคณะกรรมการมาธิการของมลรัฐว่าด้วยการปฏิรูปและตรวจสอบคุณภาพการศึกษา (Commission of Education Reform and Accountability) ประกอบด้วย สมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติ นักวิชาการศึกษา บิคารมาดาหรือผู้ปกครอง ผู้แทนธุรกิจ จำนวน 23 คน มีรองผู้ว่าการมลรัฐและศึกษาธิการมลรัฐทำหน้าที่แนะนำ ดูแลพัฒนาการ จัดตั้งการดำเนินงานและดำรงระบบปรับปรุง และตรวจสอบคุณภาพทางการศึกษา ให้เป็นไปตามเป้าหมายของมลรัฐและปฏิบัติหน้าที่อย่างอิสระ ไม่ขึ้นกับสำนักงานศึกษาธิการของมลรัฐ คณะกรรมการโรงเรียนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษา และจัดสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังจัดตั้งสภาที่ปรึกษาของโรงเรียน เป็นตัวแทนของชุมชนที่ประกอบไปด้วยผู้ปกครอง ครู ผู้บริหาร นักเรียน นักธุรกิจ และสมาชิกของชุมชนอื่น สภา

เหล่านี้จะมีบทบาทในการดำเนินการให้เป็นไปตามระบบการปรับปรุง และตรวจสอบคุณภาพของโรงเรียนของมลรัฐฟลอริดา พัฒนาแผนปรับปรุงโรงเรียนประจำปี สำหรับในประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ได้กำหนดให้โรงเรียนของรัฐทุกโรงเรียนแต่งตั้งคณะกรรมการ โรงเรียน ทำหน้าที่ด้านการบริหารบุคลากร โดยการคัดเลือกบรรจุแต่งตั้งครู ครูใหญ่ บริหารงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์และทรัพย์สินของโรงเรียน คณะกรรมการ โรงเรียน มีความรับผิดชอบใน 8 สาขา ดังนี้

1. หลักสูตร
2. การมอบงานแก่นักเรียน
3. การมอบงานแก่คณะทำงาน
4. การจัดการงานสำหรับโรงเรียน
5. การปฏิบัติการสอน
6. วินัย
7. โครงการนอกหลักสูตร
8. การปฏิบัติตามมาตรฐานของรัฐ

การบริหารโรงเรียนนั้นยึดหลักว่า การพัฒนาและปรับปรุงโรงเรียนจะเกิดขึ้นได้โดยโรงเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนในท้องถิ่น จะต้องร่วมกันวางแผนพัฒนาและปรับปรุงโรงเรียนร่วมกัน (จารูญ พรหมสุวรรณ และชาญคณา ปฤชาบุตร 2539 : 98)

ส่วนร็อก (Rock 1996) ได้ศึกษารูปแบบของคณะกรรมการ โรงเรียนและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชนในการศึกษาที่คณะกรรมการ โรงเรียน ได้สร้างข้อตกลงไว้กับชุมชนถึงระยะเวลา ระดับการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบ 3 รูปแบบในการศึกษา คือ ของปาลอสซี (Pallozzi's Model) รูปแบบของวิสเมอร์ (Witmer's instrument) และรูปแบบของแคทซ์ และเดลี (Katz and Daily) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามคณะกรรมการ โรงเรียน แบบสอบถามความคิดเห็นถึงความเป็นผู้นำของคณะกรรมการ โรงเรียนและแบบสัมภาษณ์ชุมชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกับเขตการศึกษา 4 เขตในสหรัฐอเมริกา พบว่าคณะกรรมการ โรงเรียนต้องเผชิญปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยผ่านคณะกรรมการ โรงเรียนในระดับที่แตกต่างกันไปคือมีส่วนร่วมในการรับรู้เฉยๆ และร่วมตัดสินใจในกรณีที่มีความขัดแย้งกัน และจากการเปรียบเทียบโมเดลทางการศึกษา พบว่าวิธีการของวิสเมอร์เป็นวิธีการที่ดีที่สุด

นอกจากนี้จากการศึกษาของเวสต์ (West 1997) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการโรงเรียนในประเด็นความสำเร็จของการใช้เงินภาษี : กรณีการจัดการศึกษาของเขตการศึกษา ซึ่งเขตการศึกษา (Maintenance Assessment District : MAD) โดยการประเมินผลการศึกษาในเทศก์และผู้บริหาร

เขตการศึกษาในการใช้เงินจัดการศึกษาในท้องถิ่น โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์พบว่า MAD มีความสำเร็จในการใช้เงินจัดการศึกษาได้ดี และศึกษานิเทศก์มีบทบาทสำคัญในการจัดการดังกล่าว คณะกรรมการโรงเรียนจึงสนับสนุนให้มี MAD และเงินสนับสนุนการศึกษาต่อไป

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าคณะกรรมการ โรงเรียนหรือคณะกรรมการศึกษา มีหน้าที่และบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา โดยเข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง มีส่วนร่วมในการบริหารทุกขั้นตอน เพื่อให้สนองตอบต่อชุมชนและท้องถิ่นอย่างแท้จริง และส่วนหนึ่งสามารถสนองตอบนโยบายของรัฐบาลกลาง ซึ่งลักษณะการปฏิบัติงานที่แท้จริงอยู่ที่โรงเรียนและชุมชนเป็นหลัก สำหรับประเทศไทยตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการศึกษาปี พ.ศ. 2525 นั้น การปฏิบัติจริงของกรรมการศึกษานั้น มีบทบาทเพียงสนับสนุนด้านการเงินและการจัดกิจกรรมต่างๆ แต่ไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และคณะกรรมการยังไม่เป็นตัวแทนของชุมชนอย่างแท้จริง แต่ในระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการ โรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ. 2539 ได้กำหนดสัดส่วนและหน้าที่ของคณะกรรมการ โรงเรียนอย่างชัดเจน เพื่อนำไปสู่การจัดและพัฒนาคุณภาพศึกษามากยิ่งขึ้น จึงคาดว่าจากสถานภาพและหน้าที่คณะกรรมการ โรงเรียนได้รับนั้น จะส่งผลให้คณะกรรมการ โรงเรียนมี โอกาสแสดงบทบาทของตนเองในการจัดและพัฒนาศึกษาชัดเจนยิ่งขึ้น

การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมในประเทศอินโดนีเซีย ได้มีการดำเนินงานตามกระบวนการ PAR คัดเลือกคณะกรรมการดำเนินงานที่มาจากสมาชิกชุมชน มีการแต่งตั้งผู้ประสานงานเป็นประชาชน ซึ่งมักจะทำหน้าที่เป็นนักวิจัยไปในตัวด้วย ขั้นตอนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมจะเริ่มต้นด้วยการศึกษาปัญหาและความต้องการ การเก็บรวบรวมข้อมูล การพิจารณาหาทางเลือกในการแก้ปัญหา การกำหนดแผนงาน/โครงการ การดำเนินงานและการติดตามผล โดยอาศัยเทคนิครูปแบบของ CIPS เข้าไปดำเนินการด้วย (กมล สูดประเสริฐ 2538 : 69)

ประเทศมาเลเซียได้กำหนดแนวทางการบริหารและการจัดการในระดับโรงเรียนไว้อย่างชัดเจน โดยยึดหลักการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน ซึ่งมีกฎหมายหรือพระราชบัญญัติการศึกษาของมาเลเซียระบุให้โรงเรียนจะต้องมีสมาคมของครูและผู้ปกครอง (The Parent Teacher Association : PTA) มีลักษณะเป็นองค์กรช่วยเหลือสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียน ทั้งด้านการบริหารบุคลากร การพิจารณาคัดเลือก บรรจุแต่งตั้งครูและครูใหญ่ การงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ และทรัพย์สินของโรงเรียน (สุพลีพี สือรี 2539 : 20)